

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО
СВІТОСПРИЙМАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ**

У статті розглядаються шляхи покращення підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування естетичного світосприймання дітей молодшого шкільного віку засобами творів живопису у спеціально створених педагогічних умовах. Автором проаналізовано форми і методи організації навчально-виховного процесу при дотриманні певних педагогічних умов.

Ключові слова: молодші школярі, естетичне світосприймання, педагогічні умови.

Реформування освіти в Україні вимагає радикальних змін у вихованні і навчанні дітей і молоді. Головна мета освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, у вихованні покоління людей, здатних оберігати й примножувати цінності національної культури як невід'ємної складової світової культури. Розв'язання цієї проблеми здійснюється через систему навчання та виховання, головним переважно через навчальні предмети, що викладаються в школі. І початкова школа в цьому плані є фундаментом основної школи.

Проблемі естетичного розвитку дитини присвячені дослідження І.Я. Зязюна, Г.М. Сагач, І.О. Ковальова, О.Л. Кошелева, А.М. Луцюк, Л.Г. Талангової, С.О. Швидкої. Системі психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів роботи Н. М.Дем'яненко, Л.О. Хомич; формуванню творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки Т.Б. Волобуєва, Д.Г. Іванова, Н.В. Кічук, О.О. Сисоєва; теоретико-методичні основам підготовки вчителів у педагогічних навчальних закладах А.Ф. Линенко, Н.Б. Максименко, С.У. Гончаренка, Б.М. Шиян. Серед різноманітних засобів впливу на підростаюче покоління мистецтву відводиться значна роль у формуванні духовності людини. У "Концепції художнього-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України" мета художнього виховання підростаючого покоління набуває нового гуманістичного звучання. Через сприймання творів вітчизняного та зарубіжного мистецтва, через практику художньої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, розвивати загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, виховувати потребу та здатність до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення [2, с. 6].

У системі духовно-естетичного розвитку особистості дитини велике значення має сформованість її естетичного сприймання світу, яке відбувається, насамперед, під час вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу.

Водночас існує низка суперечностей між потребою школи й суспільства у вчителів, здатних формувати естетичне світосприймання в молодших школярів та недостатнім рівнем підготовки педагогічних кадрів до означеного виду діяльності, зокрема: між потребою оновлення змісту образотворчого мистецтва в початковій школі та недостатнім науково-методичним забезпеченням його викладання у вищій школі; між реально існуючим станом підготовки майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах і необхідністю впровадження інноваційних форм і методів навчання.

Метою статті є вивчення педагогічних умов підвищення ефективності підготовки вчителя початкових класів до формування естетичного світосприймання в молодших школярів за допомогою творів живопису.

Розглядаючи педагогічні умови як фактори, що забезпечують успішне навчання [1, с. 34], доцільно виокремити загальні й спеціальні педагогічні умови. Під загальними умовами ми розуміємо загальну мету підготовки спеціаліста; зміст підготовки; наявність

певної системи підготовки; педагогічні принципи; педагогічні форми й методи підготовки; формування в майбутніх учителів нового педагогічного мислення; морально-психологічний клімат; наявність творчих спеціалістів тощо.

До спеціальних педагогічних відносимо умови, що забезпечують підготовку вчителя до професійно-творчої діяльності щодо виховання молодших школярів. Це власні завдання; відповідний їм зміст; урахування місцевих і регіональних особливостей під час визначення змісту підготовки; врахування "місцевих потреб" у спеціалістах; використання нетрадиційних форм і методів підготовки; врахування мотиваційної спрямованості; наявність спеціальної матеріально-технічної бази (музей, періодична художня виставка, експонати, тощо) [1, с.45].

Що найважливішою є, результати нашого дослідження засвідчують, спеціальна педагогічна умова, що полягає в усвідомленні педагогом сутності естетичного світосприймання. Вона включає цілеспрямоване й послідовне відображення в організації, змісті, методиці професійної підготовки майбутнього педагога соціокультурних цінностей з метою їх трансформації в особисті якості, що визначають естетичну свідомість (погляди, потреби, ідеали тощо), систему ціннісних відносин, естетично наповнену діяльність.

Зрозуміло, що загальні і спеціальні умови знаходяться у єдності, взаємозв'язку у професійній підготовці студентів до різних видів навчальної та виховної діяльності, що підтверджують дослідження (С.Коновець, В.Сластьоніна, М.Лещенко тощо).

Результатами вивчення психолого-педагогічної літератури, пілотажного опитування викладачів і студентів та вчителів початкових класів загальноосвітніх шкіл, нами визначено педагогічні умови, а саме: удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки студентів; професійно-педагогічна спрямованість; реалізація особистісно зорієнтованого підходу; створення об'єктивних взаємин в системі "педагог – студент" на основі демократичного стилю спілкування; використання міжпредметних зв'язків; формування навичок естетичного сприймання творів живопису; орієнтація на класичні джерела світового мистецтва живопису; урахування рівня культурного розвитку кожного студента; виховання творчого ставлення студентів до будь-якого виду діяльності; врахування вікових особливостей учнів молодших класів.

Для прикладу наведемо деякі з шляхів підвищення рівня професійної підготовки вчителя початкових класів щодо формування естетичного світосприймання в молодших школярів. Зокрема, згідно з педагогічною умовою – *урахування культурного розвитку кожного студента* – здійснювалося в процесі у межах лекційних і семінарських занять, де студенти досліджували, особливості художніх стилів знайомилися з творчістю, живописною спадщиною видатних художників, аналізували особливості різних стилів і напрямів у мистецтві тощо.

Аналіз творів живопису добиралися за такими критеріями, як високий естетичний рівень твору, рівень технічного виконання (для репродукцій). Вибір живопису обумовлювався рівнем втілення філософських, соціальних, естетичних і етичних ідей певної епохи через особистісний характер інтерпретації. Це відбувалося під час відвідування музеїв та творчих виставок. Ознайомлення з музейним живописом є, на нашу думку чи не найголовнішим у розвитку навичок сприймання твору мистецтва й формуванні естетичного світосприймання особистості. Обов'язковим підсумком відвідування музеїв студентами та художніх виставочних залів було обов'язковим написання міні-творів про враження від сприймання живопису, рівень майстерності авторів, реальність відтворення дійсності.

Найважливішою педагогічною умовою, що ефективно впливала на підготовку майбутніх учителів до формування естетичного світосприймання в учнів початкових класів за допомогою творів живопису.

Успішно реалізація педагогічної умови формування навичок естетичного сприймання творів живопису виражається в цілеспрямованому й цілісному сприйманні твору мистецтва або будь-яких інших предметів що супроводжується естетичними переживаннями. Оскільки естетичне сприймання не є просте відтворення живописного твору у свідомості, а складний

процес співучасті, важливим моментом його є "перенесення" образів і положень із твору мистецтва в особисте життя, співставлення героя з власним "Я". Забезпечувалась це через тематику й зміст лекцій, семінарських занять, їх логічну послідовність, що сприяло якісній зміні сприймання студентів та росту ступенів естетичного рівня. На початку навчання у ВНЗ судження студентів носили поверховий характер спостерігалось відсутність елементарних знань про специфіку творів живопису. Отже, завдання навчити студентів "бачити" твір мистецтва визначила тому основну увагу необхідно приділити насамперед, аналізу живописних творів, їх характеристики у обговоренні. При аналізі твору живопису, необхідно дотриматися певних вимог щодо його сприймання цього твору [2, с.4]. Нами виділено три головні вимоги ефективної організації сприймання і зовнішні умови; установка, глядача; пояснення картини. *Зовнішні умови* забезпечують повноцінне сприймання картин, можливість (добори найбільш сприятливого фону, невідале розташуванням, коли колорит, деталі, творча манера автора не впливають на глядача, сприймання картин у власній кімнаті та ін.. У певній мірі цьому сприяють виставки репродукцій у спеціальних кімнатах, кабінетах чи коридорах шкіл або інших приміщень навчальних закладів.

У спілкуванні з твором живопису багато чого залежить від установки на сприймання. Це психологічні аспекти (естетичних на рецептори людини, активізація власного досвіду; цілеспрямованість сприймання настанови). Вагомим на сприймання є суспільна оцінка. Учитель повинен цю оцінку прищеплювати дітям, та найголовніше – це установка на емоційне сприймання картини, оскільки, "лише емоції відкривають у мистецтві дійсний доступ до ідеї і багатства образу" [8, с.23]. Як бачимо, завдання вчителя полягає в тому, щоб створити умови для емоційного сприймання картини.

Необхідною умовою організації процесу сприймання картини є пояснення її ідеї і засобів виразності. Аналіз художнього твору це процес дослідження того, як зміст визначає форму. Для здійснення аналізу необхідно мати уявлення про деякі естетико-теоретичні основи образотворчого мистецтва, а також уміння критично оцінювати твір і вести мову про мистецтво [6]. Спілкування з творами спонукають учнів по-новому дивитися на світ, поступово розвиваються від елементарного вміння роздивлятися картину до більшого глибокого бачення художніх засобів, що сприяє підвищенню культурного рівня молодших школярів. Наприклад, при розробці теми "Живопис рідного краю. Херсонські художники" здійснювалась можливість збагачення емоційного досвіду майбутніх учителів через "живе" спілкування з картинами. Обговорення картин, їх аналіз за допомогою *методу асоціацій*, (емоції враження, переживання). Студенти усвідомлювали зміст художнього твору, розуміли авторські почуття, думки, переживання що і виявляється і у змісті твору живопису, і у наших асоціаціях. У нашій уяві символіка мистецтва набуває конкретного образного втілення. У картинах розкривається внутрішній світ людини, всесвіт її душі, натхненної чи знедаленої стражданням. Така робота активізує студентів більш свідомо розібратися у власних емоціях і почуттях, які виникають при ознайомленні з картинами, зрозуміти причину їх сутність, сприяє глибокому осягненні змісту впливає на естетичне світосприймання особистості.

Психофізіологічною передумовою формування естетичного світосприймання в особистості є здатність до асоціативно-образного відображення життя. Сприяє розвитку цього виконання занять творчих *вправ-асоціацій* (ідентифікація себе з певним образом; здійснити театралізовану міні-виставу; рефлексивний самоаналіз). Перед студентами ставилось завдання відобразити свій емоційний стан у вигляді замальовки, малюнка, що сприяло розвитку емпатійності майбутніх учителів та створювало умови для їх творчої самореалізації в художній та професійній діяльності.

У сучасних умовах прихильники інтеграції мистецтв пропонують різні шляхи сприймання творів мистецтва. Традиційний шлях – це формування основних умінь, що втілюється в художній діяльності. В особистості розвивається специфічна для певного виду мистецтв уява, яка є умовою сприймання мистецького твору. Інтеграція мистецтв веде до розширеного естетичного переживання. У цьому випадку йде мова про естетичну рефлексію,

коли особистість глибше розуміє сутність мистецтва через порівняння мов різних видів мистецтва, виявляється специфіка зв'язків між видами.

У той же час соціальні реалії вимагають якісно нового підходу до формування у дітей цілісного уявлення про світ, природу, суспільство і мистецтво засобами художньо-емоційної сфери дитини. Сприяти цьому насамперед має реалізація принципу синтетичної побудови естетичного розвитку молодших школярів.

На відміну від інтеграції, що розглядається як вищий рівень міжпредметних зв'язків, під синтезом розуміється органічне поєднання, у нашому випадку компонентів видів мистецтв у єдине ціле (умовну чи реальну систему), що базується на матричному характері їхньої взаємодії. Побудова навчально-виховного процесу на синтетичних засадах створює не тільки міцну базу для більш свідомого засвоєння навчального матеріалу, сприяє формуванню відповідних умінь і навичок, а й на основі глибинного аналітико-системного об'єднання раніше розрізнених компонентів видів мистецтв з одночасним підключенням усіх чуттєвих аналізаторів учня забезпечує появу психічних новоутворень, нових структур та властивостей емоційно-інтелектуальної сфери особистості молодшого школяра [1, с. 6].

З огляду на специфіку роботи вчителів початкових класів, найбільше сприяє ефективності процесу сприймання використання взаємозв'язку рідної мови й твору живопису. Одним із найбільш доцільних методів розвитку в особистості здатності до цілісного емоційного усвідомлення естетичних явищ є порівняння, що сприяє глибокому розумінню мистецтва, розвитку почуттів, умінню їх висловлювати. Його можна використовувати не лише під час порівняння творів одного виду мистецтва, а й у процесі зіставлення творів різних його видів. Це дозволяє не лише глибше зрозуміти специфіку вираження почуттів у живописі, музиці, поезії, а й закріпити знання про мистецтво як одну із форми відображення навколишнього світу. Так, при вивченні теми "Художні напрями мистецтва кінця XIX–XX ст.: від імпресіонізму до постмодернізму" студентам було запропоновано знайти взаємозв'язок мовленнєвої інтонації у поезії символізму цього періоду та живописного стилю символізму І. Северянінов, С. Судейкін, М. Сапунов, В. Боровиковський, В. Маяковський, В. Катаєв, П. Пікассо. Сприймаючи твори різних видів мистецтва, студенти більш усвідомлено трансформуються у необхідність спілкувати за ритмом мови та ритмом мазків і кольору в працях художників. Свої враження висловлювали як в усній так і в літературних міні-творах.

Отже, усе сказане дає підстави вважати зазначені педагогічні умови такими, що сприяють ефективності процесу підготовки майбутніх учителів до формування естетичного світосприймання в молодших школярів за допомогою творів живопису. Це – під загальними умовами ми розуміємо загальну мету підготовки спеціаліста; зміст підготовки; наявність певної системи підготовки; педагогічні принципи; педагогічні форми й методи підготовки; формування в майбутніх учителів нового педагогічного мислення; морально-психологічний клімат; наявність творчих спеціалістів тощо.

До спеціальних педагогічних відносимо умови, що забезпечують підготовку вчителя до професійно-творчої діяльності щодо виховання молодших школярів. Це власні завдання; відповідний їм зміст; урахування місцевих і регіональних особливостей під час визначення змісту підготовки; врахування "місцевих потреб" у спеціалістах; використання нетрадиційних форм і методів підготовки; врахування мотиваційної спрямованості; наявність спеціальної матеріально-технічної бази (музей, періодична художня виставка, експонати, тощо) [1, с. 6].

У перспективі буде розроблена модель естетичного розвитку майбутніх учителів початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голінська Т.М. Естетичний розвиток молодших школярів засобами синтезу мистецтв: [монографія]. – Херсон: Айлант, 2007. – С.6.

2. Дмітрієва І.П. Сприйняття та розуміння творів образотворчого мистецтва учнями допоміжної школи / Ірина Дмітрієва // Наукові записки. – Кіровоград, 2001. – Вип. 32, 2.11. – С. 40-43. – (Серія "Педагогічні науки").
3. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі: метод. посіб. / Світлана Коновець. – К.: Каліграф, 2000. – 80 с.
4. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности / И.Я.Лернер. – Экспериментальная психология: пер. с франц. / общ. ред. А.Н.Леонтьев. – М., 1966. – Вып. 5. – 1975. – 284 с.
5. Лёвшина И.С. Как воспринимать произведения искусства/ И.С.Левшина. – М.: Знание, 1983. – 96 с.
6. Лещенко М.П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матах Великобританії, Канади, США). автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 – професійна педагогіка / М.П.Лещенко. – К., 1997. – 53 с.
7. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика: [монографія]. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 204 с.
8. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки/ В.А.Слостенин. – М.: Просвещение, 1976. – 159 с.

Голинская Т.Н.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ФОРМИРОВАНИЮ ЭСТЕТИЧЕСКОГО МИРОВОСПРИЯТИЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ПОМОЩЬЮ ЖИВОПИСИ

В статье рассматриваются пути улучшения подготовки будущего учителя начальных классов к формированию эстетического мировосприятия детей младшего школьного возраста с помощью произведений живописи в специально организованных педагогических условиях. Автором проанализировано формы и методы организации учебно-воспитательного процесса при соблюдении определенных педагогических условий.

Ключевые слова: младшие школьники, эстетическое мировосприятие, педагогические условия.

Golinska T.N.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PREPARATION FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS K FORMATION OF AESTHETIC PERCEPTION OF THE WORLD PRIMARY SCHOOL CHILDREN WITH PAINTING

The ways of primary school teachers' professional preparation for junior pupils aesthetic worldview formation with the help of arts under the specially organized pedagogical conditions improvement are reviewed in the article. The forms and methods of teaching and educational process under the special pedagogical conditions are analyzed by the author in the article.

Key words: younger students, aesthetic worldview, pedagogical conditions.

УДК 371.13:372.4

Гриценко І.В., Борисенко Н.М.

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано окремі аспекти моделювання самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкової школи в межах синергетичного підходу, визначено основні принципи, етапи та умови моделювання елементів освітнього процесу.

Ключові слова: самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкової школи, методичні уміння, синергетичний підхід, моделювання педагогічних процесів.

Перебудова структури і змісту вищої професійної освіти, зумовила необхідність розв'язання низки проблем, пов'язаних з удосконаленням процесу методичного супроводу фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Відповідно до нормативних документів галузевого стандарту вищої освіти основними принципами підготовки виступають: цілеспрямованість, прогностичність, технологічність,